

Ett jubileum med besk eftersmak

Mellan den 24 mars och 9 juni 1999 genomförde USA och NATO en massiv bombkampanj mot dåvarande Jugoslavien (Serbien och Montenegro). Förutom militära mål angreps infrastruktur som broar, järnvägar, oljeraffinaderier och industrier, men även skolor, sjukhus och tv-stationer. Samtidigt pågick häftiga markstrider. De serbiska styrkornas mål var att återta områden kontrollerade av UÇK (Kosovos befrielsearmé), samt hejda angrepp från Albanien. UÇK försökte med stöd av NATO och Albaniens armé invadera västra Kosovo, men slogs tillbaka.

Den jugoslaviska armén i Kosovo hade små materiella förluster: ett fåtal stridsvagnar, pansarfordon och artilleripjäser. Man hade grävt ned sig, genomfört täta förflyttningar, och framförallt använt sig av attrapper som vilseledde amerikansk radar.¹ Den militära situationen var dock utsiktslös och fortsatta bombningar skulle ha drabbat civilbefolkningen hårt. Kriget slutar med vapenstilleståndet i Kumanovo 10 juni och FN-resolutionen 1244.

Kriget stred mot internationell rätt² och framstår idag som ett politiskt misstag med konsekvenser för stabiliteten på Balkan och utvecklingen i Europa, inte minst för relationerna mellan Europa och USA. Det ägde rum i ett klimat där idéerna om ”historiens slut” nådde sin kulmen. Tjugo år senare är det uppenbart att andra (Kina, Ryssland, Iran, Turkiet) dragit lärdom av den eufori som kom till uttryck i USA och bland vissa allierade. Bortsett från frågan om rätten att intervensera militärt utan FN:s godkännande, aktualiseras grundläggande principer rörande statlig suveränitet, demokrati och etniska gruppers rättigheter.

Kriget våren 1999 var den första „humanitära interventionen“ och präglades, liksom invasionen i Irak 2003, av en tvetydig retorik. Företrädare för USA manade fram bilden av ett folkmord och talade om hur 100 000 „försvunna män“ befarades mördade.³ Samtidigt stod det klart att de officiella skälen bakom ingripandet i hög grad var en konsekvens av kriget. Antalet flyktingar steg dramatiskt efter 24 mars, liksom dödssiffrorna.⁴ Till de pinsamma överdrifterna hörde den uppdiktade ”hästskoplan” som påstods redogöra för Jugoslaviens krigsplanering. Den tyska underrättelsetjänsten och kollegerna i NATO hade missat att den ordform som användes i dokumentets rubrik var kroatisk, inte serbisk.⁵

Den tyske brigadgeneralen Heinz Loquai, som arbetade för OSCE, visade i sin bok om ”kriget som kunde ha undvikits” att läget innan bombningarna var mer stabilt än hösten 1998 då USA hotat med intervention.⁶ Antalet flyktingar hade minskat och andelen var större bland serberna (20 %) än albanerna (15 %). Serbien hade dragit tillbaka trupper enligt omvärldens krav, vilket innebar att UÇK kunde återta de 30–40 procent av Kosovo man kontrollerat innan den serbiska offensiven i juli 1998. Loquai pekar vidare på hur OSCE:s observatörer på plats (KVM) i sin rapportering gav en annan bild av läget än NATO:s propaganda. Samtidigt bedrev USA vid sidan av KVM ett eget program (KDOM) med syfte att stärka UÇK.⁷

Det har hävdats att krig var enda alternativet, eftersom Serbien under samtalen i Rambouillet skulle ha motsatt sig en överenskommelse. Man bortser då från att USA i slutskedet av

förhandlingarna krävde att NATO skulle ha fri tillgång till Serbiens hela territorium, juridisk immunitet, samt rätt att förlägga trupper efter eget gottfinnande.⁸ Ingen stat skulle acceptera något sådant.

Kunde kriget rättfärdigas? Det är sant att 800 000 albanska flyktingar återvände, men 200 000 serber, romer och andra fördrevs från Kosovo under de första veckorna efter kriget.⁹ Dessutom hade, enligt vissa data, fram till sista december 2 000 1 257 civila förlorat livet i Kosovo, ungefär lika många (1 278) som under konflikten mellan gerillan och Serbien år 1998. Under det 78 dagar långa beräknas ca 7 200 albanska civila och minst 2 000 soldater ha dödats. Facit för Jugoslaviens del blev ca 2 500 civila dödsoffer och kring 1 000 militära förluster.¹⁰

Vad man med säkerhet kan säga är att bombningarna ledde till ökade förluster i människoliv. Hade omsorgen om civilbefolkningen varit avgörande borde omvärlden ha riktat krav mot båda parter, samt vidtagit åtgärder som neutraliserade såväl gerillan som den jugoslaviska armén. I stället desavouerade USA den albanska rörelsens ledare Ibrahim Rugova (som verkade för en fredlig lösning) och ställde sig bakom guerillans militanta mål.

FN-resolutionen 1244 utgick från att Kosovo även i fortsättningen formellt skulle utgöra en del av Serbien, vilket de nya politiska ledarna i Kosovo motsatte sig. I mars 2004 pågick under tre dagar, i närvaro av internationell militär och polis, en organiserad pogrom där 38 människor miste livet, nära 1000 hem förstördes eller brändes ned, liksom 19 kyrkor och kloster.¹¹ I sista stund förhindrades ödeläggelsen av klostret Visoki Dečani (1335), av central religiös betydelse och ett av Serbiens viktigaste kulturminnesmärken, del av UNESCO:s världsarv. Klostret står under ständig bevakning av italienska soldater och har även senare utsatts för attacker.

Efter en period som internationellt protektorat blev Kosovo 2008 självständigt. Omvärlden inrättade två stödjande organ, EULEX, med uppgift att utveckla en rättsstat samt ICO, International Civilian Office, med ansvar för ekonomi och förvaltning.

Andrea Lorenzo Capussela, som 2009–2011 ledde byrån för ekonomi i ICO, har i en uppmärksammas bok diskuterat varför Kosovo inte utvecklats i önskvärd riktning.¹² Trots avsevärt större bistånd än regionen i övrigt, fungerar inte ekonomi eller samhällsinstitutioner. Arbetslösheten är enorm, sysselsättningen bland kvinnor lägre än i Saudiarabien, och medellönen den lägsta på Balkan. Många skulle leva i fattigdom utan remitteringar från utvandrare släktingar.

Enligt Capussela bortsåg man från att Kosovo präglas av en klanbaserad kultur med uttalade patron-klientrelationer. Den militära elit som styrt området sedan 1999 förfogar över stora resurser och är ointresserad av reformer. Gerillakriget finansierades via handel med narkotika, vapen och människor, en verksamhet som fortsatt. Det internationella samfundet gjorde inga försök att avvärja gerillan eller på allvar neutralisera kriminella strukturer.¹³ Inte heller tog man itu med övergreppen mot civila under och efter kriget. Premiärministern har i Haag frikänts från krigsförbrytelser sedan vittnen dött eller tagit tillbaka påståenden. Den schweiziske juristen Dick Marty's rapport till Europarådet 2010 om försäljning av mänskliga

organ¹⁴ bekräftades i en förnyad utredning 2014¹⁵ men har inte påverkat presidentens ställning.

Korruptionen i Kosovo har nyligen berörts i artiklar om trakasserier av en svensk underrättelseofficer.¹⁶ De bekräftar Capusselas bild av omvärldens eftergifter gentemot inhemska makthavare. Till saken hör att USA har andra intressen än EU och att den amerikanske ambassadören som regel haft sista ordet. Europa har stått för två tredjedelar av kostnaderna i Kosovo, USA en fjärdedel. Ändå har USA gått emot EU och tillåtit en vårdslös hantering av ekonomiska medel. Det mest kända fallet är motorvägen från Prishtina till albanska gränsen. Kostnaderna uppgick till en fjärdedel av Kosovos BNP och kilometerpriset var högre än i Västeuropa. Upphandlingen vanns av ett amerikanskt konsortium lett av USA:s förre ambassadör i Kosovo.¹⁷ Detta är inte unikt. Madeleine Albright och general Clark, som båda spelade en nyckelroll under kriget 1999, har återvänt till regionen som affärsmän.

Kosovo kan beskrivas som ett u-land där en elit lever under helt andra villkor än befolkningen i övrigt och stöder sig på en förvaltning som är helt beroende av de tidigare gerillaledarna. Undervisning och sjukvård är eftersatta samtidigt som eliten har tillgång till ett privat universitet. Att människor är missnöjda framgår av att de som kan försöker emigrera,¹⁸ samt att andelen som röstar i allmänna val ständigt minskar och numera ligger kring 40 procent.¹⁹

Att med våld avskilja Kosovo från Serbien stred mot alla principer om okränkbara gränser, såväl europeiska som postjugoslaviska. Enligt Badinterkommissionen²⁰ kunde gränserna mellan de sex delrepublikerna inte ändras, vilket var en huvudprincip efter kriget i Bosnien. Kosovos självständighet blev därmed, apropå Krim, ett prejudikat och påståendet att fallet är unikt övertygar knappast. Argumentet att ett folkmord förhindrades saknar trovärdighet²¹ och det är svårt att hävda att gerillakriget var en sista utväg att få slut på ett långvarigt förtryck.

Bildandet av Kosovos befrielsearmé var uttryck för en albansk nationalism som funnits sedan slutet av 1800-talet med målet att Balkans albaner skall leva i samma stat – vilket de gjorde under Andra världskriget. Albanerna är inte sydslaver och deras nationella strävanden är lika legitima som kroaternas, serbernas eller bosniakernas. Problemet är att de kulturella gränserna på Balkan av historiska skäl inte sammanfaller med de geografiskt-politiska. Varje ”lösning” i form av en homogen nationalstat kräver därmed utbyte av territorier eller befolkning, i realiteten våld.

Det var om detta kriget i samband med Jugoslaviens sönderfall handlade. Förenklat uttryckt följde man principen: ”varför skall jag vara minoritet i ditt land när du kan vara minoritet i mitt”. Kroatien befriade sig 1991-1995 från en stor serbisk befolkning, men lyckades inte inkorporera kroaterna i Bosnien-och Hercegovina. Tanken att de flesta serber skulle leva i samma stat infriades i så måtto att Serbien fick ta emot hundratusentals flyktingar från andra delar av Jugoslavien. De bosniska muslimerna förmådde å sin sida inte skapa en bosniakisk nationalstat som innefattade Sandžakområdet i Serbien och Montenegro.

Sverigedemokraternas anser att Jugoslavien är beviset för att olika folkgrupper inte kan leva i samma stat.²² De har fel. Att den jugoslaviska federationen föll sönder, trots en nationalitetspolitik som skilde sig fördelaktigt från övriga Europa, var delvis en följd av långvarig utländsk överhöghet och försenad nationsbildning. Den etniska mosaik som uppstått under historien försvårade bildandet av homogena stater av svensk typ. Avgörande blev emellertid kombinationen av enpartistat och en långtgående decentralisering på etniska grunder. I ett samhälle där motsättningar mellan delrepublikerna var legitima, men den socialistiska regimen eller ideologin inte fick ifrågasättas, uppstod ständigt på nytt nationella spänningar, samtidigt som politiska alternativ inte kunde göra sig gällande.

De jugoslaviska kommunisterna försökte koma till rätta med albansk separatism genom att införa autonomi i Kosovo och efter oroligheterna 1968 blev Kosovo 1974 i praktiken en jugoslavisk delrepublik, även om benämningen autonomt område kvarstod. Makedonien hade en större andel albaner än Serbien, men här fanns ingen autonomi, sannolikt för att det pågick en konsolidering av en ny sydslavisk nation, den makedonska.

Kosovo var alltså formellt en del av Serbien, men hade på federal nivå samma rättigheter som de jugoslaviska delrepublikerna, vilket i ett konstitutionellt perspektiv var unikt. Samtidigt som Serbien saknade inflytande i Kosovo kunde provinsen påverka serbisk lagstiftning och politik. Serberna i området upplevde sig diskriminerade och från mitten av sextio-talet lämnade över 100 000 serber Kosovo.²³ Deras andel av befolkningen minskade mellan 1961 och 1981 från 23 till 13 procent. Efter det albanska upproret 1981 växte det serbiska missnöjet och bidrog till att den serbiske partiordföranden Slobodan Milošević kunde befästa sin makt 1987, vilket betydde slutet på en demokratisering som i Serbien (och Slovenien) nått längre än i övriga Jugoslavien. 1990 genomfördes en ändring av Serbiens konstitution som innebar att Kosovo förlorade sin karaktär av självständig stat, dock inte autonomi, vilket är ett vanligt missförstånd.²⁴

Även om distinktionen är viktig i juridisk mening, saknar den politisk betydelse. Varför skulle albanerna i Kosovo frivilligt acceptera att förlora en självständighet de haft i över tjugo år? De officiella institutionerna bojkottades och Kosovoalbanerna utvecklade ett fungerande parallellsamhälle som existerade med Miloševićregimens goda minne. Situationen blev ohållbar när det stod klart att förhandlingarna i Dayton 1995 inte omfattade Kosovo. Under 1997 börjar ett väpnat uppror enligt klassisk gerillamodell. Man angriper polis och militär, men i ökande utsträckning civila, både albaner och serber. Det är först när UÇK sommaren 1998 kontrollerar stora delar av provinsen som Serbien går till motoffensiv, vilket fördöms av USA och inleder den process som ledde till kriget 1999 och Kosovos självständighet 2008.²⁵

Efter 5 oktober 2000, när Milošević avsattes, förbättrades gradvis Serbiens relationer till omvärlden och 2014 inleddes formella förhandlingar om EU-medlemskap. Frågan om Kosovo har dock varit en stötesten alltsedan det demokratiska genombrottet under Zoran Đinđić och Vojislav Koštunica. Serbien har inte velat erkänna Kosovo, även om EU ställt detta som villkor för medlemskap i Unionen. 2013 ingick dock Belgrad och Prishtina den s.k. Brysselöverenskommelsen²⁶ som innebar att serberna i Kosovo i utbyte mot

minoritetsrättigheter och lokal autonomi integrerades i samhällliga och politiska institutioner.

Relationerna har under senare år försämrats för att hösten 2018 nå nollpunkten. Från serbisk sida pekar man på att makthavarna i Kosovo inte har genomfört överenskommelsen i Bryssel och motsatt sig den internationella domstol som kommer att lagföra krigsförbrytelser mot serber i Kosovo.²⁷ En händelse som fick stort genomslag var när Marko Đurić, ansvarig för relationerna med serber i Kosovo och Metohija, under brutala former arresterades i Mitrovica den 26 mars 2018 och fick löpa gatlopp i Prishtina.²⁸ Albanerna har å sin sida irriterats av att Serbien på diplomatisk väg har försökt motarbeta Kosovos medlemskap i internationella organisationer som UNESCO. När Kosovo 2018 inte blev medlem av Interpol beslöt man att införa tullar på 100 procent för varor från Serbien och Bosnien-Hercegovina.²⁹ Både EU och USA har uppmanat Prishtina att avskaffa avgifterna, hittills utan framgång.³⁰

Mötet i Berlin den 30 april,³¹ anordnat av Tyskland och Frankrike, ledde ingen vart. De kosovoalbanska politikerna meddelade att tullarna försvinner endast om Serbien erkänner Kosovo och president Thaqi uttryckte öppet sin misstro mot värdarna, när han underströk att ingen lösning är möjligt utan USA:s medverkan. EU är oenigt och alltför svagt, menade Thaqi. Samtidigt förklarade han att de antydningar om dubbel suveränitet som förekommit inför mötet var oacceptabla. Inte heller kommer Kosovo att gå med på gränsförändringar. Däremot gör man anspråk på tre kommuner i södra Serbien (av vilka en har serbisk majoritet).³²

Serbiens president Aleksandar Vučić har under 2018 ofta framhållit nödvändigheten av en kompromiss mellan Belgrad och Prishtina. Exakt vad denna skulle gå ut på har aldrig sagts rent ut, bara att Serbien inte kan erkänna Kosovo inom nuvarande gränser. Detta har tolkats som utbyte av landområden, framförallt majoritetskommuner vid gränsen mellan Kosovo och Serbien. Efter hemkomsten från Berlin var Vučić mer pessimistisk än tidigare.³³

Under de protester som sedan december 2018 ägt rum varje vecka i Belgrad och andra städer har vid sidan av kritik mot regimens maktfullkomlighet och mediepolitik även synen på Kosovo lagts presidenten till last. Oppositionen har emellertid genom sitt oklara program och brist på tydligt ledarskap inte fått det stöd från omvärlden vissa förväntat sig. Uppenbarligen anser EU att Vučić som nationellt sinnad men pragmatisk politiker är den ende kapabel att driva igenom ett beslut om Kosovo.

Frågan är dock hur rimliga eftergifterna är och vilken mening de får i en given kontext. EU:s utrikesminister Mogherini har uppmuntrat samtal om Kosovos gränser³⁴ och president Trump har låtit förstå att han är öppen för varje lösning som är resultatet av en överenskommelse mellan Belgrad och Prishtina³⁵. Däremot har Angela Merkel riktat kritik mot Mogherini,³⁶ medan president Macron har uttalat att en utvidgning av EU ligger långt fram i tiden³⁷.

Det är inte helt lätt att förstå Merkels hållning. Att i ljuset av folkrättsliga principer och existerande nationella program på amerikanskt initiativ medverka till bildandet av en

”kosovarisk” nationalstat och låta erkännandet av denna bli ett villkor för Serbiens EU-medlemskap är i sig märkligt. Minst lika märkligt är att motarbeta en eventuell överenskommelse mellan de närmast berörda.

Hotet om att inte släppas in i EU blir dessutom verkningslöst om det inte är sannolikt att ett erkännande av Kosovo leder till medlemskap inom överskådlig tid. Inte minst med tanke på splittringen inom unionen. Samtidigt finns ekonomiska och politiska motsättningar på många plan mellan USA och Europa. Frågan är vad som händer med EU när den rysk-tyska gasledningen aktualiseras på allvar eller när USA:s självpåtaga roll som global ekonomisk uppsyningsman och bötesföreläggare inte längre kan accepteras av tongivande europeiska länder. Situationen på Balkan är på olika sätt relaterad till sådana intressekonflikter.

Det finns en Kosovomyt, men att Kosovo länge var serbiskt är ingen myt.³⁸ Serbien kan knappast avstå från kulturskatter som klostret i Dečani, patriarkatet i Peć eller andra vittnesbörd om en levande historisk närvaro. Samtidigt är det ohållbart med en fientlig minoritet inom Serbiens gränser. Därför har det sedan början av nittioalet funnits serbiska förslag om någon form av delning av Kosovo mellan Albanien och Serbien.³⁹

Detta skulle möjligen kunna leda till en uppdelning av Makedonien och Bosnien, ja även Serbien och Montenegro. Gränsförändringar har emellertid redan ägt rum; processen påbörjades av det internationella samfundet och vem kan förhindra ett samgående mellan Kosovo och Albanien⁴⁰ eller albanska anspråk på Makedonien?⁴¹ Om man velat stoppa en sådan utveckling eller att delar av Bosnien förenas med Kroatien, respektive Serbien, borde man aldrig ha erkänt Kosovo som självständig stat. Under alla förhållanden kan man kräva att Kosovo respekterar den europeiska konventionen för skydd av minoriteter. Oavsett om området blir en del av Albanien eller ej bör de viktigaste kyrkorna och klostren av respekt för Europas kulturarv ha samma självstyre som Vatikanstaten eller munkrepubliken Athos i norra Grekland.

Den halvkoloniala politiken gentemot Balkan med vaga löften om EU-medlemskap, har nått vägs ände. Europa borde – på egen hand – medvetet om sin komplexa historia och kultur söka en lösning grundad i snabb ekonomisk integration och respekt för en demokratisk rättsstat. Det skulle innefatta frihandelsavtal med EU och möjlighet för länderna i regionen att skapa en funktionsduglig ekonomi. Samtidigt borde man stödja de rättsliga reformer och åtgärder som krävs för att ge medborgarna i dessa länder trygghet och rimliga levnadsförhållanden.

Kjell Magnusson
2019

¹ Newsweeks reporter John Barry skriver: Displaying colorful charts, Chairman of the Joint Chiefs Gen. Henry Shelton claimed that NATO:s air forces had killed "around 120 tanks," "about 220 armored personnel carriers" and "up to 450 artillery and mortar pieces." ... According to a suppressed Air Force report obtained by NEWSWEEK, the number of targets verifiably destroyed was a tiny fraction of those claimed: 14 tanks, not 120; 18 armored personnel carriers, not 220;

20 artillery pieces, not 450. Barry, John. 2000. "The Kosovo Cover-Up." *Newsweek*. 2000-05-14 <https://www.newsweek.com/kosovo-cover-160273>

² Simma, B. 1999. "NATO, the UN and the use of force: legal aspects." *European Journal of International Law* 10(1):1-22. <https://doi.org/10.1093/ejil/10.1.1>

³ Hanna, Mike. 1999. "NATO, British leaders allege 'genocide' in Kosovo." *CNN*. 29.3.1999. <http://edition.cnn.com/WORLD/europe/9903/29/refugees.01/> samt Doggett, Tom. 1999. "Cohen Fears 100, 000 Kosovo Men killed by Serbs." *Washington Post*. May 16, 1999. <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/longterm/balkans/stories/cohen051699.htm?>

⁴ HRW skriver "By March 1999, the combination of fighting and the targeting of civilians had left an estimated 1,500-2,000 civilians and combatants dead. More than 200,000 Albanian civilians were internally displaced, almost 70,000 Albanians had fled the province to neighboring countries and Montenegro. Jfr March-June 1999: An Overview, part 4, *Under Orders. War Crimes in Kosovo*. New York; Washington; London; Brussels: Human Rights Watch, 2001. <https://www.hrw.org/reports/2001/kosovo/>
NATO själv anger att det i början av april fanns 226,000 flyktingar i Albanien, 125,000 i Makedonien och 33 000 i Montenegro. Jfr "NATO:s role in relation to the conflict in Kosovo." *NATO* 1999. <https://www.nato.int/kosovo/history.htm>

⁵ Om hästskoplanen jfr Wolfgram, Mark A. 2008. "Democracy and Propaganda: NATO:s War in Kosovo." *European Journal of Communication* 23(2):153–71., samt Heinz Loquai (not 5). För turerna i den tyska diskussionen och kritiken mot utrikesminister Fischer och försvarsministern Scharping jfr <https://de.wikipedia.org/wiki/Hufeisenplan>

⁶ Loquai, Heinz. 2000. *Der Kosovo-Konflikt - Wege in einen vermeidbaren Krieg. Die Zeit von Ende November 1997 bis März 1999*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.

⁷ I Kosvorapporten talas eufemistiskt om att "ena fraktioner" i gerillan. Jfr Tham, Carl & Richard Goldstone. 2000. *The Kosovo Report. Conflict, International Response, Lessons Learned*. Oxford; New York: The Independent International Commission on Kosovo; Oxford University Press, s. 73

⁸ Magnusson, K. 1999. *Rambouilletavtalet: texten, förhandlingarna, bakgrunden*. Uppsala: Centrum för multietnisk forskning, Uppsala universitet, s. 41–46; 54–56.

⁹ "Serbia (and Kosovo: SC Res. 1244)." *UNHCR Global Appeal 2012-2013*: United Nations High Commissioner for Refugees. 2012. <https://www.unhcr.org/4ec2310915.pdf>

¹⁰ Data över dödade civila bygger på uppgifter från "The Kosovo Memory Book" sammanställd av, Humanitarian Law Center i Belgrad och Prishtina under ledning av Nataša Kandić, (Kandić, Nataša (Ed.). 2015. *The Kosovo Memory Book*. Belgrade; Prishtina: The Humanitarian Law Center. <http://recom.link/kosovska-knjiga-pamcenja/>). För jugoslaviska dödsoffer jfr källor i https://en.wikipedia.org/wiki/Kosovo_War
Tyvärr finns brister i materialet som gör databasen mindre användbar än Mirsad Tokačas studie av dödsoffer i Bosnienkriget. Databasen omfattar perioden 1 januari 1998 – 31 december 2000. Statistik över vilka som dödades när och var finns endast (delvis) rörande 1998. Inte heller går det att säga hur många som dödades mellan 1 januari och 23 mars 1999. För att få statistiska uppgifter måste man gå till den översikt Nataša Kandić gav när databasen presenterades 2015 (Kandić, Nataša, Patrick Ball, and Michael Spagat. 2015. "Kosovo Memory Book Database. Presentation and Evaluation." Pp. 1-11. Pristina, Belgrade: Humanitarian Law Center. http://www.kosovskaknjigapamcenja.org/wp-content/uploads/2015/03/Transcript_KMB_Data_Evaluation_Press_Conference_February_2_and_6_2015.pdf), samt de uppgifter som finns i Krüger och Balls utvärdering av projektet. (Krüger, Jule, and Patrick Ball. 2014. "Evaluation of the Database of the Kosovo Memory Book." *Human Right's Data Analysis Group* . HRDAG. https://www.hrdag.org/wp-content/uploads/2015/04/Evaluation_of_the_Database_KMB-2014.pdf)

Enligt Kandić 2015 dödades under perioden 1998-2000 8676 civila albaner av serbiska styrkor,

1 196 serber och 445 övriga av UCK. Siffrorna för 1998 är: 1 100, 132, respektive 46 och för perioden 15 juni 1999 till 31 december 2000: 307, 717, 233. Till detta kommer 758 döda under flygbombningar.

- ¹¹ Calic, Marie-Janine. 2004. "Kosovo 2004." *Südosteuropa* (7–9): 341–54. <https://www-ceeol-com.ezproxy.its.uu.se/search/viewpdf?id=230547> ; Murphy, Raymond. 2005. "United Nations Peacekeeping and the Use of Force the Failure to Protect in Kosovo." *Baltic Yearbook of International Law* 5:77-109. https://brill.com/abstract/journals/byio/5/1/article-p77_.xml
- ¹² Capussela, Andrea Lorenzo. 2015. *State-Building in Kosovo. Democracy, Corruption and the EU in the Balkans*. London; New York: I.B. Tauris & Co Ltd.
- ¹³ Jfr Capussela 2015: 112-148; samt Proksik, Joschka J. 2018. "EULEX and the fight against organised crime in Kosovo: what's the record?" *Trends in Organized Crime* 21(4):401-25. <https://doi.org/10.1007/s12117-017-9321-8>; och Wolfgram, Mark A. 2008. "When the Men with Guns Rule: Explaining Human Rights Failures in Kosovo since 1999." *Political Science Quarterly* 123(3):461-84. <http://www.jstor.org.ezproxy.its.uu.se/stable/20203050>
- ¹⁴ Marty, Dick. 2010. *Inhuman treatment of people and illicit trafficking in human organs in Kosovo. Report*. Rapporteur: Mr Dick Marty, Switzerland, Alliance of Liberals and Democrats for Europe." Committee on Legal Affairs and Human Rights. Strasbourg: Council of Europe: Parliamentary Assembly/Assemblée parlementaire. <http://www.assembly.coe.int/Committee-Docs/2010/ajdoc462010prov.pdf>
- ¹⁵ Williamson, Clint. 2014. *Statement of the Chief Prosecutor of the Special Investigative Task Force 29 July 2014*. Special Investigative Task Force on Kosovo. Brussels: Council of Europe.; http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/07/Statement_of_the_Chief_Prosecutor_of_the_SITF_EN.pdf Sousa, Jono. 2014. *Press Release: Statement by the Chief Prosecutor of the Special Investigative Task force (SITF) on investigative findings*. SITF. Brussels: Council of Europe. http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/07/Press_release_EN.pdf
- ¹⁶ Resare, Nils, & Hugo Lemonier. "De gjorde sig av med alla oss i Ghost team." *Svenska dagbladet*. 28 april 2019. <https://www.svd.se/underrattelseofficerens-mystiska-fall--och-dod>; Resare, Nils, & Hugo Lemonier. "Underrättelseofficerens mystiska fall och död." *Svenska dagbladet*. 26 april 2019. <https://www.svd.se/de-gjorde-sig-av-med-alla-oss-i-ghost-team>; Sinclair, Sophia. "Hyllad polis: för jävligt hut Rawlinson behandlades." in *Svenska dagbladet*. 23 april 2019. <https://www.svd.se/polis-kanns-som-om-de-forsokt-tysta-en-visselblasare>
- ¹⁷ Capussela 2015: 184–218
- ¹⁸ Sedan 2008 har en kraft ökning skett av Kosovomedborgare i Tyskland. 2015 fanns nära 200 000, mot färre än 50 000 2008. Totalt fanns 320 000 personer med bakgrund i Kosovo (oavsett medborgarskap). Jfr Novinščak Kölker, Karolina. 2016. *Migrationsnetzwerke zwischen Deutschland und den Herkunftstaaten Republik Albanien und Republik Kosovo*. Bonn und Eschborn: Deutsch Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. <https://www.cimonline.de/static/media/giz-2016-de-diasporastudie-albanien%20und%20kosovo.pdf>, s. 25
- Många albaner från Kosovo har även sökt asyl i Tyskland. Under första halvåret 2015 hade 32 472 syrier sökt asyl, jämfört med 28 672 personer från Kosovo. Av 190 000 asylsökande totalt kom 78 000 från Kosovo, Albanien, Makedonien och Serbien. Från Albanien och Kosovo nära 50 000. Jfr Maxwill, Peter. 2015. "Migranten aus Südosteuropa. Die Irrtümer in der Debatte über Balkan-Flüchtlinge." *Der Spiegel*. <https://www.spiegel.de/politik/ausland/fluechtlinge-vom-balkan-viele-irrtuemer-ueber-asylbewerber-a-1046504.html>.
- Även om antalet flyktingar från Syrien ökade dramatiskt under hösten 2015 och utgjorde den största gruppen asylsökande i Tyskland, 35,9 % av 441 889, kom asylsökande från Albanien på andra plats, 12,2 % och de från Kosovo på tredje med 7,6 %, ca . 33 500. *Das Bundesamt in Zahlen 2017 Asyl Bundesamt für Migration und Flüchtlinge* <https://www.kulturelle-integration.de/wp-content/uploads/2018/07/bundesamt-in-zahlen-2017-asyl.pdf> s 18

¹⁹ Enligt *Election Guide* har deltagandet i parlamentsvalen minskat från 51 % av väljarna 2004 till 41 % 2017. <http://www.electionguide.org/countries/id/253/>

²⁰ Pellet, Alain. 1992. "The Opinions of the Badinter Arbitration Committee a Second Breath for the Self-Determination of Peoples." *European Journal of International Law* (3):178-85. <https://heinonline-org.ezproxy.its.uu.se/HOL/Page?lname=&handle=hein.journals/eurint3&collection=&page=178&t=1557132573&collection=journals&t=1557132573>

²¹ Civila albanska dödsoffer uppgår enligt Kosovo Memory Book under 1998–2000 till 8 867 vilket utgör 0,6 procent av den albanska befolkningen i Kosovo 1991 (1 596 072). Detta motsvarar inte folkmordskonventionens definition att "helt eller delvis" förgöra en folkgrupp. Däremot har krigsförbrytelser bestraffats i Haag.

Omedelbart efter kriget påbörjades utgrävningar av kroppar på ett stort antal platser i Kosovo. Efter att under 1999 och 2000 gått igenom 520 utpekade massgravar och funnit nära 3 943 kroppar meddelade Haagtribunalens åklagare Carla del Ponte att sökandet för ICTY:s del avbrutits. (jfr *Missing Persons from the Kosovo Conflict and its Aftermath: A Stocktaking*, 2017. Pristina: European Union Office in Kosovo; International Commission on Missing Persons, 2017., s. 20 <https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2017/05/Kosovo-stocktaking-ENG.pdf>)

Sökandet har fortsatt under EULEX, och man har efter 17 år identifierat 6000 saknade i Kosovo och 900 i Serbien. Fortfarande saknas ca 1600 personer.

Haagtribunalens uppgift var enligt del Ponte inte att beräkna det totala antalet döda, utan utkräva ansvar för krigsförbrytelser och andra allvarliga brott. Man koncentrerade sig på vissa kommuner och i åtalet mot ledande funktionärer i Serbien 2006 nämns 15 fall av mord där sammanlagt 659 personer förlorat livet. De flesta offren har krävts i byarna Izbica (118), och Mala Kruša (105), samt i staden Vučitrn (104).

Jfr ICTY. 2006. "The Prosecutor against Milan Milutinovic, Nikola Sainovic, Dragoljub Ojdanic, Nebojsa Pavkovic, Vladimir Lazarevic (redacted) Sreten Lukic. (Redacted) Third amended Joinder Indictment." Case No. IT-05-87-PT. 21 June 2006. http://www.icty.org/x/cases/milutinovic/ind/en/milutinovic_060621e.pdf

ICTY har alltså inte funnit något fall där antalet offer kan jämföras med massakrerna i och kring Srebrenica, Zvornik eller Višegrad under kriget i Bosnien där ca 8000, 900, respektive 3000 förlorade livet.

Det kan tilläggas att den kontroversiella händelsen i Račak (45 dödade albaner) som spelade en viktig politisk roll i förspelet till kriget inte berörs i den slutliga domen. Jfr ICTY. 2014. "Prosecutor v. Nikola Šainović, Nebojša Pavković, Vladimir Lazarević, Sreten Lukić. Judgment." Case No. IT-05-8-A. 23 January 2014. <http://www.icty.org/x/cases/milutinovic/acjug/en/140123.pdf>

²² Sverigedemokraternas principprogram 2011. s 8. https://sd.se/wp-content/uploads/2013/08/principprogrammet2014_webb.pdf

²³ Petrović, Ruža & Marina Blagojević. 1992. *The Migration of Serbs and Montenegrins from Kosovo and Metohija. Results of the Survey Conducted in 1985-1986*. Belgrade: Serbian Academy of Sciences and Arts. Department of Social Sciences. https://www.rastko.rs/kosovo/istorija/kosovo_migrations/index.html

²⁴ Jfr diskussionen om Kosovos autonomi i relation till jugoslaviska konstitutioner, europeiska autonomier, samt skrivningarna Rambouilletfördraget i Magnusson, K. 1999. Rambouilletavtalet: texten, förhandlingarna, bakgrunden. Uppsala: Centrum för multietnisk forskning, Uppsala universitet., s. 27–36

²⁵ Clark, Howard. 2003. *Civil Resistance in Kosovo*. London; Sterling, Virginia: Pluto Press.

-
- ²⁶ *Brussels Agreement*. Republic of Serbia. <https://www.srbija.gov.rs/cinjenice/en/120394>
- ²⁷ Den 3 augusti 2015 inrättades i Haag *Kosovo Specialist Chambers & Specialist Prosecutor's Office* <https://www.scp-ks.org/en>. I juli 2017 antogs domstolens procedurreglar.
- ²⁸ "Kosovo: Serbia President Aleksandar Vucic condemns arrest of Marko Djuric." *DW* (27.3.2018). <https://www.dw.com/en/kosovo-serbia-president-aleksandar-vucic-condemns-arrest-of-marko-djuric/a-43146555>
- ²⁹ "Kosovo hits Serbia with 100% trade tariffs amid Interpol row." *BBC News*. 19 November 2018. <https://www.bbc.com/news/world-europe-46287975>
- ³⁰ "National Convention on the European Union: Taxes should be abolished and the dialogue reestablished." *European Western Balkans* (2018-12-03). <https://europeanwesternbalkans.com/2018/12/03/national-convention-european-union-taxes-abolished-dialogue-reestablished/>
 "US State Department urges Kosovo to revoke tariffs, says support is not unconditional." *European Western Balkans* (2019-01-15). <https://europeanwesternbalkans.com/2019/01/15/us-state-department-urges-kosovo-revoke-tariffs-says-support-not-unconditional/>
- ³¹ Müller, Peter & Christoph Schult. "Merkel misch sich auf dem Balkan ein." *Der Spiegel*. 29 April 2019. <https://www.spiegel.de/politik/ausland/angela-merkel-hohes-risiko-beim-balkan-gipfel-in-berlin-a-1264947.html>
- ³² "Tačijev "prst u oko" Evropskoj uniji: Suviše ste slabi". *Telegraf* 29 April 2019. <https://www.telegraf.rs/vesti/politika/3056264-tacijev-prst-u-oko-evropskoj-uniji-suvise-ste-slabi-foto>
- ³³ Till *Politika* säger president Vučić 3 maj: „Mina idéer fick inte gehör. Det kommer att stå vårt folk och land dyrt, de kommande 20–30 åren”. "Ideja o razgraničenju odbačena, to će nas skupo koštati." *Politika* 3.5. 2019. <http://www.politika.rs/scc/clanak/428659/Vucic-Ideja-o-razgranicenju-odbacena-to-ce-nas-skupo-kostati>
- ³⁴ Barigazzi, Jacopo. 2019. "Mogherini defends Kosovo border change talks." *Politico* (19 April). <https://www.politico.eu/article/federica-mogherini-kosovo-serbia-defends-border-change-talks/>
- ³⁵ Gray, Andrew. 2019. "Trump urges Kosovo to seize chance for peace with Serbia." *Politico* (19 april). <https://www.politico.eu/article/donald-trump-urges-kosovo-hashim-thaci-to-seize-chance-for-peace-with-serbia/>
- ³⁶ Meier, Albrecht. 2019. "Merkel will Gebietstausch zwischen Serbien und Kosovo verhindern." *Tagesspiegel* 19 April. https://www.tagesspiegel.de/politik/ethnische-trennungslinien-merkel-will-gebietstausch-zwischen-serbien-und-kosovo-verhindern/24238050.html?fbclid=IwAR2m4I1wQhF-hCefpW2_vZBI7sRfWs1aymkTvTzxiRB-holrdK8TidID_Eg
- ³⁷ Gray, Andrew. 2018. "Macron pours cold water on Balkan EU membership hopes." *Politico* (17 May). <https://www.politico.eu/article/emmanuel-macron-pours-cold-water-balkans-eu-membership-enlargement/>
- ³⁸ Kosovos etniska struktur påverkades av de två ”stora utvandringarna” 1689–90 och 1737–1739, då ett stort antal serber i samband med de habsburgska-osmanska krigen flyttade norrut, till dagens Vojvodina och Ungern. Efter invandring och assimilation ökade den albanska andelen av befolkningen i Kosovo. Läget under 1800-talet är oklart. Enligt en österrikisk studie, *Das Fürstentum Serbien und Türkisch-Serbien; eine militärisch-geographische Skizze von Peter Kukoli, Major im k.k. Generalstabe*, Wien 1871, skulle det i Kosovo kring 1870 ha funnits 318,000 serber (64%), 161,000 albaner, (32%), 10,000 romer och 2,000 turkar. Österrikisk statistik från 1899 talar om ca 48 % albaner och 44 % serber. I den första jugoslaviska folkräkningen 1921 uppgick albaner till 65,8 % och serber till 26 % av invånarna. Jfr *Demographic History of Kosovo*. https://en.wikipedia.org/wiki/Demographic_history_of_Kosovo#cite_note-30
- ³⁹ Antić, Čedomir. "Podela Kosova." *Intermagazin*. 9.3. 2018. <https://www.intermagazin.rs/podela-kosova/>. Den mest kände förespråkaren av en delning var den berömde serbiske författaren

Dobrica Ćosić. Ett urval av hans intervjuer och texter i frågan finns på: <https://nas-lovi.net/tema/276120>

- ⁴⁰ Frågan har aktualiserats flera gånger under senare år av Albaniens premiärminister Rama och politiker från Kosovo, nu senaste vid mötet i Tirana i början av maj 2019 med uttalanden av president Thaqi och Rama. Jfr t.ex.: "Albania and Kosovo to unite, inside EU or not: Albanian PM " *Reuters* (7 April 2015). <https://www.reuters.com/article/us-albania-kosovo-unification-idUSKBN0MY18L20150407>; "Albania supports unification of Albanians in EU, PM says." *N1* (26.11.2018). <http://rs.n1info.com/English/NEWS/a438909/Albania-supports-unification-of-Albanians-in-EU-PM-Rama-says.html> samt "Thaqi and Rama Take Over the Plan for Exchange of Territories After Vučić Gives Up " *Exit. Explaining Albania* (10 May 2019). <https://exit.al/en/2019/05/10/thaci-and-rama-take-over-the-plan-for-exchange-of-territories-after-vucic-gives-up/>
- ⁴¹ Sådana strömningar är i hög grad levande. I en intervju till *Welt am Sonntag* 2001 framhöll den ledande albanske politikern i Makedonien, Arben Xhaferi: "Sist och slutligen har vi albaner ett och samma mål: en ändring av den makedonska författningen i riktning mot en federation med utökat självbestämmande och möjlighet till utträde [från Makedonien] efter en folkomröstning". (Simon, Susanne. "Es könnte bald schon viele Tote geben." *Die Welt am Sonntag*. 2001-03-18. <https://www.welt.de/print-wams/article610348/Es-koennte-bald-schon-viele-Tote-geben.html>-Liknande tankegångar återkommer några år senare i en intervju med den albanska tidningen *Express*. Kosovo, samt delar av Serbien och Makedonien bör förenas med Albanien... "The formation of economically unsustainable and non-functional states is on the rise, which causes an increasingly growing social discontent. Why should the unification of Kosovo and Albania therefore be prevented if their citizens are in favor of it? The unification would preclude future economic crises," Xhaferi framhöll också att Serbien och Makedonien är artificiella stater, samt att Kosovo borde byta namn till Dardania. "Kosovo is a Slavic place name and it would not be right for Kosovars to identify themselves with it". ("Kosovo, parts of Macedonia, Serbia should be annexed to Albania - Albanian leader." *Serbianna* (2005-11-03). <http://www.freerepublic.com/focus/f-news/1515048/posts>) .